

Сабат П. В.,
доктор східних церковних наук, кандидат історичних наук, доцент кафедри літургійних наук, Український католицький університет (Україна, Львів),
e-mail: cabat_petro@ucu.edu.ua,
orcid: 0000-0003-3226-0301

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ БОГОРОДИЧНОГО КУЛЬТУ В ЦЕРКВІ ТА СУЧАСНА ЙОГО ПРИРОДА І ДУХ УГКЦ

В публікації вказано, що послужило поштовхом до встановлення богородичного культу в Церкві. Виявлено де він зародився. Названий Вселенський Собор на якому Марію, матір Ісуса Христа було торжественно проголошено «Богородицею».

В дослідженні представлено формування богородичного культу в Церкві. Розкрито відмінність богородичного культу від культу поганських жінок-богинь. Підкреслено, чим почитання Пресвятої Богородиці відрізняється від культу поклоніння Богові, а також від почитання інших святих. Заявлений та розкритий особистісний підхід до розуміння богородичного культу в Східній та Західній Церкві.

В праці окреслений богородичний культ УГКЦ. Висвітлено, як почитається Пресвята Богородиця в публічних та приватних богослужіннях УГКЦ. Вказані богородичні свята УГКЦ. Представлена богородична іконографія УГКЦ. Заявлені особливо поширені місця пошанування УГКЦ до чудотворних богородичних ікон.

В статті названі приватні церковні богослужіння УГКЦ, які присвячені почитанню Пресвятої Богородиці. Підкреслено, що почитання Пречистої Діви Марії звершується і приватно вірними УГКЦ через молитви (до Неї), колядки, пісні та поезію.

***Ключові слова:** Матір Божя (Богородиця), богородичний (марійський) культ, почитання Пресвятої Богородиці, маріологія, богородичні свята, богородичні ікони, акафіст до Богородиці (Матері Божої), молебен до Пресвятої Богородиці, відпустові богородичні (марійські) місця.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження полягає у відображенні об'єктивної реконструкції історичного процесу, присвяченого вивченню богородичного культу в Східній та Західній Церкві впродовж століть, а зокрема розкриттю та висвітленню його сьогоденної природи і духу в УГКЦ.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлити коротко процес зародження та формування богородичного культу в Східній та Західній Церкві. **Завданням статті** є проаналізувати сьогоденну природу і дух богородичного культу УГКЦ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що проблематика дослідження богородичного культу не є новою, проте вона, ще не була предметом окремого ґрунтовного та фахового історично-богословського дослідження в сучасному науковому опрацюванні зосередженою безпосередньо на УГКЦ. На сьогодні, лише тільки окремо, а не в цілості історичного процесу, підняту тематику розглядали у своїх працях такі дослідники як

Д. Дорожинський [3, с. 13-228], Є. Іванків [5, с. 106-122], Ю. Катрій [9, с. 59-63, 125-130; 10, с. 7-469], І. Оргинський [13, с. 3-185], П. Сабат [15, с. 16-20], та інші.

Наукова новизна. Буде представлений аналіз богородичного культу УГКЦ. Вперше буде висвітлена природа і дух богородичного культу УГКЦ.

Виклад основного матеріалу дослідження. До встановлення богородичного культу в Церкві послужило: Св. Письмо, апокрифи, церковне передання та навчання святих отців про участь матері Ісуса Христа в історії спасіння людства.

Біблійні згадки про Пречисту Діву Марію потрібно розуміти у світлі цілого Об'явлення Божого, тобто Святого Письма Старого і Нового Завіту. Старий Завіт найскоріше згадує Марію в обітницях, що була дана прародичам, які згрішили (про перемогу над змієм): «Я покладаю ворожнечу між тобою і жінкою (Бут. 3, 15)». Цей текст на думку святих отців натякає на Марію, як на нову Єву та на «Матір живих». Смерть через Єву, життя через Марію. До Марії також відносяться і інші тексти із Старого Завіту в яких можна відчитати її праобраз. Представляємо їх для ознайомлення в наступній таблиці.

Святе Письмо Старого Завіту			
	зібрав, мов сноп на току. 13 Вставай же, молоти, дочко Сіону, бо зроблю ріг твій, мов із заліза, твої копита зроблю, немов з бронзи, і ти розитреш силу народів. Ти здобич їхню присвятиш Господеві, і їхнє багатство Владиці усього світу.	Єрусалимові скажуть: «Не бійся! О Сіоне, нехай не опадають руки в тебе! 17 Господь, твій Бог, посеред тебе, могутній, що врятує. Він буде вельми радуватися тобою, він відновить тебе любов'ю своєю. Він буде веселитися тобою під веселі співу, 18 неначе під час свята.» Я віддалив від тебе лихо, ти не нестимеш більше ганьби.	

Св. Отці, окрім того вбачали і в багатьох інших епізодах Старого Завіту постать Пречистої Диви Марії та дію її співвідкуплення [13, с. 35].

Вартує підкреслити, що старозавітні відомі жінки Сіону, як Юдита та Естера є також натяком на Пресвяту Богородицю [13, с. 35]. Представляємо для ознайомлення ще деякі старозавітні тексти (в наступній таблиці), які подають праобраз Марії і роблять натяк на Неї.

Святе Письмо Старого Завіту			
Вих. 3, 2 [16, с. 59]	Суд. 6, 36-37 [16, с. 249]	Муд. 9, 4 [16, с. 753]	Єзек. 44, 1 [16, с. 992]
3, 2 І каже Мойсей сам до себе: «Підійду ближче та подивлюсь на це велике диво, чому то не згоряє куць? «	6, 36 Промовив тоді Гедеон до Бога: «Коли ти справді хочеш рятувати Ізраїля моєю рукою, як обіцяв, 37 то ось я розстелю на току вовняне руно. Якщо роса впаде тільки на руно, а вся земля буде суха, то знатиму, що спасеш Ізраїля моєю рукою, як обіцяв.»	9, 4 Дай мені мудрість, що возсідає на престолі поруч тебе, і не відкинй мене з-поміж дітей твоїх.	44, 1 Тоді привів мене назад до зовнішньої брами святині, що звернена на схід; вона була зачинена.

Марія – це також обручниця в «Пісні пісень», що захопила небесного Обручника, біла лілея, вибрана з поміж усіх... (Пісня Пісень 1-8 [16, с. 739-745]).

Божий план у Старому Завіті готував прихід І. Христа, Спасителя світу через Пречисту Діву Марію, а Новий Завіт говорить про сповнення обітниць Бога в Ісусі Христі. Він говорить і про Марію, оскільки від неї народився (воплотився) Ісус Христос. Новий Завіт говорить про Неї в 4 Євангеліях, в книзі Діяння апостолів, а також і в книзі Одкровення Йоана Богослова. Тексти даної події із Св. Письма (Нового Завіту) представляємо для ознайомлення (і порівняння) в наступній таблиці.

Святе Письмо Старого Завіту				
Іс. 4, 2 [16, с. 817]; 6, 1 [16, с. 819]; 62, 11 [16, с. 864];	Єр. 4, 31 [16, с. 874]; 6, 2 [16, с. 876]; 6, 23 [16, с. 877]	Міх. 4, 10- 13 [16, с. 1047]	Соф. 3, 12-18 [16, с. 1056]	Зах. 2, 14 [16, с. 1060]
4, 2 В той день пагін Господній буде в красі й у честі, і плід землі – в величі й славі для тих, що в Ізраїлі zostалися цілі.	4, 31 Я чую крик, немов би породіллі, немов би зойк тієї, що вперше народжує; крик дочки Сіону, що стогне, що протриває руки: «Ой лишенько моє! Душа моя перед убивцями умліває!»	4, 10 Звивайсь від болю, кричи, дочко Сіону, неначе породілля, бо тепер мусиш вийти з міст і мусиш перебувати в чистім полі. Підеш аж у Вавилон; там будеш вирятувана, там	3, 12 Зоставлю серед тебе народ убогий та смиренний, і він шукатиме притулку в імені Господнім. 13 Ізраїля останок не вчинятиме злочину й брехні не буде говорити, і не знайдеться в їхніх устах язик зрадливий. Вони будуть пастиись і на землі лежати, ніхто їх не лякатиме.»	2, 14 Співай і радуйся, дочко Сіону, бо ось я йду й житиму посеред тебе» – слово Господнє.
6, 1 Того року, коли помер цар Уззія, бачив я Господа на високім і піднесеним престолі; поли його риз наповнювал и храм.	6, 2 Уродливу й витончену дочку Сіону я спустошу.	11 Тепер сила народів зібралась проти тебе, які кажуть: «Нехай його осквернять, хай наші очі надивлятьс я отак на Сіон.»	14 Виспуй, о дочко Сіону! Вигукуй радо, Ізраїлю! Радуйся й веселися з усього серця, його дочко Єрусалимська! 15 Господь усунув засуди проти тебе, прогнав ворога твого. Цар Ізраїля - Господь - посеред тебе: не будеш боятись лиха. 16 Того дня	
62, 11 Ось Господь об'являє аж до кінців світу: «Скажіть доньці Сіонській: Ось іде твій Спаситель. Ось із ним його заплата, перед ним його нагорода.	6, 23 В руках їхніх лук зо списом; вони жорстокі, не мають милосердя . Голос їхній реве, як море; вони верхи на конях. Готові як один до бою проти тебе, дочко Сіону.»	12 Але вони не відають думок Господніх, і наміру його не розуміють, що він їх		

Святе Письмо Нового Завіту

<p>Євангеліє від Мт. 1, 18-25; 2, 10-14, 19-23 [16, с. 8-9]</p>	<p>Євангеліє від Мк. 3, 31-35 [16, с. 50]</p>	<p>Євангеліє від Лк. 1, 26-56; 2, 16-19, 33-35, 41-52; [16, с. 73-76]</p>	<p>Євангеліє від Йо. 2, 1-12; 19, 25-27 [16, с. 114-115; 140-141]</p>
<p>1. Надприродне народження Ісуса. (18-25). 18 Народження Ісуса Христа відбулося так: Марія, його мати, була заручена з Йосифом; але, перед тим, як вони зішлись, виявилось, що вона була вагітна від Святого Духа. 19 Йосиф, її чоловік, будши праведний і не бажавши її ославити, хотів тайкома її відпустити. 20 І от, коли він це задумав, ангел Господній з'явився йому уві сні й мовив: «Йосифе, сину Давида, не бійсь узяти Марію, твою жінку, бо те, що в ній зачалось, походить від Святого Духа. 21 Вона породить сина, і ти даси йому ім'я Ісус, бо він спасе народ свій від гріхів їхніх.» 22 А сталося все це, щоб здійснилось Господнє слово, сказане пророком: 23 «Ось, діва матиме в утробі й породить сина, і дадуть йому ім'я Еммануїл, що значить: 3 нами Бог.» 24 Прокинувшись від сну, Йосиф зробив, як звелів йому ангел Господній: прийняв свою жінку; 25 та не спізнав її, аж поки породила сина, і він дав йому ім'я Ісус.</p>	<p>3. Хто мати й брати Ісуса? (31-35). 31 Приходять мати його та брати його і, стоявши надворі, послають по нього, щоб його прикликати. 32 Народ же сидів круг нього. Ті йому й кажуть: Ось твоя мати і брати твої надворі тебе шукають. 33 А він у відповідь їм: Хто моя мати та брати мої? 34 І, поглянувши навкруги на тих, які сиділи довкола нього, каже: Ось моя мати та мої брати. 35 Бо хто чинить волю Божу, той - мені брат, сестра і мати.</p>	<p>1. Благовіщення (26-38). 26 Шостого місяця ангел Гавриїл був посланий Богом у місто в Галилеї, якому ім'я Назарет, 27 до діви, зарученої чоловікові, на ім'я Йосиф, з Давидового дому; ім'я ж діви було Марія. 28 Ввійшовши до неї ангел, сказав їй: «Радуйся, благодатна, Господь з тобою! Благословенна ти між жінками.» 29. Вона ж стривожилась цим словом і почала роздумувати в собі, що могло значити те привітання. 30 Ангел їй сказав: «Не бійсь, Маріє! Ти бо знайшла ласку в Бога. 31 Ось ти зачнеш у лоні й вродиш сина й даси йому ім'я Ісус. 32 Він буде великий і Сином Всевишнього назветься. І Господь Бог дасть йому престол Давида, його батька, 33 і він царюватиме над домом Якова повки й царюванню його не буде кінця.» 34 А Марія сказала до ангела: «Як же воно станеться, коли я не знаю мужа?» 35 Ангел, відповідаючи, сказав їй: «Дух Святий зійде на тебе й сила Всевишнього тебе отинить; тому й святе, що народиться, назветься Син Божий. 36 Ось твоя родичка Єлисавета – вона також у своїй старості зачала сина, і оце шостий місяць тій, що її звать неплідною; 37 нічого бо немає неможливого в Бога.» 38 Тоді Марія сказала: «Ось я Господня слугиня: нехай зо мною станеться по твоєму слову!» І ангел відійшов від неї. Марія у Єлисавети (39-56). 39 Тими днями Марія, зібравшись, пустилася швидко в дорогу в гірську околицю, в місто Юди. 40 Увійшла вона в дім Захарії і привітала Єлисавету. 41 І як почувла Єлисавета привіт Марії, здригнулася дитина в її лоні, і</p>	<p>2. Перше чудо Ісуса у Кані Галилейській. (1-12). 1 Третього ж дня весілля відбувалося в Кані Галилейській, і була там мати Ісусова. 2 Отрох запрошено на те весілля й Ісуса та його учнів. 3 Коли ж не вистачило вина, мати Ісусова й каже до нього: «Вина в них нема.» 4 Відрік їй Ісус: «Що мені, жінко, - а я ї тобі? Таж не прийшла година моя!» 5 Але мати його мовила до слуг: «Що лиш скаже вам, - робіть.» 6 Було ж там шестеро кам'яних посудин на воду, щоб очищуватися по-юдейському; кожна вмщала дві або три мірки. 7 Сказав їм Ісус: «Наповніть посудини водою.» Вони й виповнили їх по вінець. 8 А він їм далі каже: «Зачерпніть тепер та й несіть до старости весільного.»... 11 Ось такий чудес початок учинив Ісус у Кані Галилейській, і велич тим свою об'явив, - тож і учні його увірували в нього. 12 По тому ж подався він у Капернаум, він сам і його мати й брати та учні його, і перебули там декілька днів. 19. Скорбна Мати під хрестом (25-27). 25 А при</p>
<p>2. Втеча в Єгипет (10-14). 10 Побачивши зорю, зраділи радістю вельми великою. 11</p>			

Святе Письмо Нового Завіту

<p>Увійшли до хати й побачили дитячко з Марією, матір'ю його, і, вправши ниць, поклонились йому; потім відкрили свої скарби й піднесли йому дари: золото, ладан і миро. 12 І попереджені вві сні до Ірода не завертати, пустились іншою дорогою у край свій. 13 Якке вони вирушили в дорогу, ангел Господній з'явився вві сні Йосифові й каже: «Устань, візьми дитячко і його матір, і втікай в Єгипет, і перебудь там, поки я тобі не скажу, бо Ірод розшукуватиме дитя, щоб його вбити.» 14 Вставши Йосиф, узяв уночі дитячко та його матір і пішов у Єгипет... Поворот з Єгипту до Назарету (19-23). 19 Як же вмер Ірод, ангел Господній з'явився вві сні Йосифові в Єгипті 20 і каже: «Встань, візьми дитячко та його матір і повернись в Ізраїльську землю, бо вмерли ті, що чигали на життя дитятка.» 21 Устав він, узяв дитячко та його матір і прийшов в Ізраїльську землю, 22 але, почувши, що в Юдеї царює Архелай замість Ірода, батька свого, подоявся іти туди. Попереджений же вві сні, він пішов у галилейські туди, оселився в місті, що зветься</p>		<p>Єлисавета сповнилася Святим Духом 42 і викликнула голосом сильним: «Благословенна ти між жінками й благословен плід лона твого. 43 І звідкіля мені це, що прийшла до мене мати Господа мого? 44 Ось бо, як голос твого привітання залунав у моїх вухах, дитина з радости здригнулася у моїм лоні. 45 Щаслива та, що повірила, бо здійсниться сказане їй від Господа.» 46 І мовила Марія: «Величає душа моя Господа 47 і дух мій радіє в Бозі, Спасі моїм, 48 бо він зглянувся на покору слугині своєї; ось бо віднині ублажатимуть мене всі роди. 49 Велике бо вчинив мені Всемогутній, і святе його ім'я. 50 Милосердя його з роду в рід на тих, які страхаються його. 51 Він виявив потугу рамени свого, розвіяв гордик у задумах їхніх сердець. 52 Сकिनув могутніх з престолів, підняв угору смиренних; 53 наситив благами голодних, багатих же відіслав з порожніми руками. 54 Він пригорнув Ізраїля, слугу свого, згадавши своє милосердя, 55 як обіцяв був батькам нашим - Авраамові і його потомству повки.» 56 Марія перебула в Єлисавети місяців зо три; потім повернулася до дому свого.</p>	<p>хресті Ісусовім стояли його мати, сестра його матері, Марія Клеопова та Марія Магдалина. 26 Бачивши Ісус матер і біля неї учня, що стояв, - а його ж любив він, - мовить до матері: «Жінко, ось син твій.» 27 А тоді й до учня мовить: «Ось матір твою.» І від тієї хвили учень узяв її до себе.</p>
		<p>2. Поклін пастухів (16-19). 16 І пішли вони притьмом і знайшли Марію, Йосифа й дитячко, що лежало в яслах. 17 Побачивши його, вони розповіли, що їм було сказано про це хлоп'ятко; 18 і всі, хто чув їх, дивувались тому, що пастухи їм оповідали. 19 Марія ж пильно зберігала все це, роздумуючи в своїм серці... Праведний Симеон і Марія (33-35). 33 Батько його і мати дивувались тому, що говорилося про нього. 34 Симеон же благословив їх і сказав до його матері Марії: «Ось цей</p>	

Святе Письмо Нового Завіту

Назарет, щоб збулося сказане пророками, що Назорей назветься.		поставлений для падіння й підняття багатьох в Ізраїлі; він буде знаком протиріччя, 35 та й тобі самій меч прошиє душу, щоб відкрились думки багатьох сердець.»... Загублення Ісуса в Єрусалимі (41-52). 41. Батьки його ходили щороку в Єрусалим на свято Пасхи. 42 І як йому було дванадцять років, вони пішли, як був звичай, на свято. 43 Коли минули ті дні, і вони поверталися, то хлопчина Ісус zostався у Єрусалимі; батьки ж його про те не знали. 44 Гадаючи, що він у гурті, вони пройшли день дороги й аж тоді почали його шукати між родичами та знайомими, 45 а, не знайшовши, повернулися в Єрусалим, щоб там його шукати. 46 Через три дні знайшли його у храмі, як він сидів серед учителів та слухав і запитував їх. 47 Усі ті, що його слухали, чудувались його розумові й відповідям. 48 Побачивши його, вони були здивовані, й сказала йому його мати: «Дитино, чому ти це так зробив нам? Ось батько твій і я, болючи, тебе шукали.» 49 Він же відповів їм: «Чого ж ви мене шукали? Хіба не знали, що я маю бути при справах Отця мого?» 50 Але вони не зрозуміли слова, що він сказав їм. 51 І він пішов з ними й повернувся у Назарет і був їм слухняний. А мати його зберігала всі ці слова у своїм серці. 52 Ісус же зростав мудрістю, літами й ласкою в Бога та людей.	
---	--	---	--

Ді. 1, 12-14 [16, с. 148]

<p>1. Молитва в Єрусалимі (12-14). 12 Тоді вони повернулися в Єрусалим з гори, що зветься Оливною, що близько Єрусалиму - день ходи в суботу. 13 Увійшовши (в місто), зійшли на горницю, де вони перебували, а саме: Петро і Йоан, Яків і Андрій, Филип і Тома, Вартоломей і Матей, Яків Алфеїв і Симон Зилот та Юда, (син) Якова. 14 Всі вони пильно й однодушно перебували на молитві разом з жінками і Марією, матір'ю Ісуса, та з його братами.</p>
--

Од. 12, 1-2 [16, с. 314]

<p>12. Видіння жінки на небі (1-2). 1 І знамення велике видно було на небі - жінка, одягнена в сонце, і місяць під стопами її, а на голові її вінець із дванадцяти зірок. 2 І мавши в утробі, кричить, мучившись від потуг пологових та болю родження.</p>

В Євангелії Матея та Марка про Марію матір Ісуса Христа сказано дуже мало. Євангелист Лука говорить про Неї напочатку Євангелія, а євангелист Іван говорить про Неї висвітлюючи життя Ісуса Христа поміж двома моментами в Кані Галілейській та на Голгофі. Книга Діянь апостолів розповідає про Марію коли Вона знаходилася на молитві разом з апостолами та жінками, очікуючи зішестя Св. Духа. В Одрокровенні богословно вбачають в образі жінки на небі Божу Матір, що є вже прославлена з тілом і душею [13, с. 37].

Новий Завіт подає дуже мало відомостей про Богородицю. В той же час люди цікавилися історичними відомостями про неї, оскільки вона була матір'ю Ісуса Христа та від початку була пов'язана з історією спасіння людства. Через зацікавлення особою Матері Божої в другій половині II-го століття постає так зване Протоевангеліє Якова, а пізніше Євангеліє Псевдо-Матея та інші. Важливим доказом раннього започаткування набожності до Матері Божої є катакомбні фрески, зокрема фреска св. Прискілли у Римі початку II століття [13, с. 43] на якій Мати Божа сидить з головою похиленою та тримає дитяtko Ісуса. Зразки збережених фресок із катакомб представляють Марію у христологічному циклі, тобто у відношенні до Христа: Марія з дитяtkом [13, с. 43]. Особливим виявом почитання Матері Божої являється і зародження молитви в кінці III ст. «Під твою милість прибігаємо». В III-IV ст. бачимо також і зародження богородичних свят на Сході, як Успення Пресвятої Богородиці, Благовіщення Пресвятої Богородиці, Різдва Пресвятої Богородиці [5, с. 114] та інших [10, с. 213-469].

Перші чотири століття вивчали постать І. Христа по відношенню до Бога – це рівнозначно висвітлювало і Марію не тільки, як зразкову жінку, але з точки зору її спасительного післаництва. В цих століттях Церква старалася подолати два протилежні погляди. По перше монотеїзм юдеїв, що не дозволяв визнавати поклоніння Христові, як Богові, а також уважати Марію, як матір Бога та надавати їй особливих привілеїв. В цей час Церква мусіла також протиставити Богородицю старопоганським богиням-матерям. Хоча Церква не мала перешкод для поширення культу Богородиці, проте вона мусіла очищати поганські набожності. Найбільш значним прикладом зміни давнього значення на новий зміст є місто Ефес у Малій Азії, оскільки з цього давнього осередку культу богині Артеміді постав центр культу (почитання) Пресвятої Богородиці. Однак не завжди було легко уникати непорозумінь з цього приводу. Св. Єпифаній наприклад мусів навіть викорінювати неправильний культ деяких християн (коллірдіанів), які її поклонялися (Богородиці), як поганській богині.

Церква навчав та наголошує до сьогодні, що Богородиця є свята, але не була Богом, щоб її поклонятися [13, с. 41]. Почитання Пресвятої Богородиці відрізняється від культу поклоніння Богові, також це почитання відрізняється від інших святих, адже Матір Божа є Матір'ю Христа і тісно пов'язана з ним у ділі спасіння [13, с. 64-65].

До глибшого поширення почитання Пречистої Діви Марії спричинилися особливо Вселенські Собори. Так, I Вселенський Собор в Нікеї (325 р.) надав підстави для подальшого розвитку вчення про Пречисту Діву Марію.

II Вселенський Собор в Константинополі (381 р.) включив ім'я Марії у «Символ Віри», а III Вселенський Собор в Ефесі (431 р.) осудив ересь Несторія, який навчав, що Марія породила чоловіка, а не Бога [13, с. 55] та проголосив Її «Богородицею». Проте, що мати Божа є Богородицею підкреслювали ще скоріше до цього святі Отці Йоан Золотоустий (350-407 р.) [9, с. 125, 129-30], Григорій Богослов (329-390) [9, с. 126, 128] та інші.

«Титул «Богородиця» означає, що від Діви народився в тілі і став людиною Споконвічний Син Божий. «Від Богородиці Ісус прийняв єдиносущну з нами плоть» [8, с. 71 (п. 187)]. IV Вселенський Собор в Халкидоні (451 р.) ще раз потвердив титул був Марії «Богородиця», а V Вселенський Собор у Константинополі (553 р.) надав Марії титул «Завжди Діва». В особливий спосіб ще скоріше перед тим, східні отці Василій Великий (330-379) [9, с. 59-60], Йоан Золотоустий (350-407 р.) [9, с. 61] та Григорій Богослов (329-390) [9, с. 61-66] підкреслювали дівиттво Пречистої Діви Марії. «Під дівиттвом Богородиці Церква розуміє її ціломудреність, тобто цілість сповненої благодаті особи, у якій гармонійно поєднані тілесні і духовні устремління у звершенні Божого поклонання [8, с. 71 (п. 189)].»

Коли важливість Богородиці, як матері Ісуса Христа в Церкві збільшилася в III-IV ст., то на основі Св. Письма, церковного передання, а також Протоєвангелія Якова, Євангелія Псевдо-Матєя почав творитися цикл богородичних свят, які майже всі зародилися на Сході Церкви [3, 13-228; 10, 213-469]. В цей час почали будуватися і храми та творитися богородична іконографія.

Культ Пресвятої Богородиці зародився на Сході де народилася Матір Божа, та був окреслений в V ст. на Соборі в Ефесі (431 р.). Після Ефеського Собору в Церкві був особливо поширений розвиток богородичного культу, як серед духовенства так і вірних [20]. Зі Сходу культ Пресвятої Богородиці був запозичений на Захід. Після Ефеського Собору в Римі була збудована базиліка Санта Марія Мадждфіоре папою Сикстом III та особливо була поширена приватна та народна набожність до Пречистої Діви Марії.

Культ Пресвятої Богородиці на Сході до нині є включений в цілість всіх публічних і приватних богослужінь Східної Церкви. Вона не уявляє собі почитання воплощеного Бога, Ісуса Христа без рівночасного почитання Богородиці, від якої народився Божий Син. Кожен день, а також кожне свято, включаючи і Неділю молитвами-піснями прославляє Божу Матір [5, с. 115].

Культ Пресвятої Богородиці Заходу відрізняється від Сходу. На Заході культ Пресвятої Богородиці до II Ватиканського Собору був дуже поширеним між народом. Він був приватним і існував поряд із традиційною системою богослужінь [5, с. 117]. На Заході також було прийнято ще два догмати, щодо Пречистої Діви Марії про Її «Непорочне Зачаття» (папою Пієм IX 1854 р.) та «Небовзяття» (папою Пієм XII 1950 р.) [19, с. 20, 26]. На II Ватиканському Соборі (1965 р. [2, с. 125-137 (п. 52-69)]) шукаючи порозуміння із протестантами, Римо-Католицька Церква його окреслила і увела у певні рамки [7], оскільки до того

часу він був дуже поширений і набував навіть подекуди невластивого йому значення, коли на перше місце християни клали почитання Богородиці, а не Бога.

Східна Церква хоча не окреслила догматично ученя Церкви про Божу Матір, як Західна, а лише тримається навчання 7 Вселенських Соборів [19, с. 16-28]; проте по особливому звеличує Божу Матір в найвищій формі богопочитання у Божественній Літургії. В час Св. Літургії Йоана Золотоустого після освячення Євхаристійних Дарів УГКЦ прославляє Пресвяту Богородицю чудовим гімном: «Достойно є воістину величати блаженною Тебе, Богородицю, присноблаженну, і пренепорочну, і Матір Бога нашого. Чеснішу від херувимів і незрівнянно славнішу від серафимів, що без зотління Бога Слово породила, суццю Богородицю, Тебе величаємо [17, с. 57].»

В час Св. Літургії Василя Великого УГКЦ співає Пресвятій Богородиці інший прекрасний гімн: «Тобою радується. Благодатная, всяка твар, ангельський собор і чоловічеський рід, освящений храме і раю словесний, дівственна похвало, що із неї Бог воплотився і младенцем став – перед віками суцций Бог наш. Лоно бо Твоє престолом сотворив і утробу твою просторішою небес учинив. Тобою радується, Благодатная, всяка твар, слава Тобі [18, с. 69].»

Гімни із Св. Літургії кладуть християнам перед очі образ Богородиці і в першій мірі звертають увагу на Її Богоматеринство. Через Пречисту Діву Марію Бог в людському тілі прийшов на світ, став людиною, терпів на хресті, воскрес і всім віруючим дарував вічне життя. Через Богоматеринство Пречиста Діва перевищила не тільки весь людський рід, але стала також чеснішою від херувимів і незрівняно славнішою від серафимів. Приймавши стільки ласк від Бога Пречиста Діва стала джерелом нашого благовіщення: «Тобою радується, Благодатная, всяка твар... [18, с. 69]».

На ектенії великій чи малій, які містяться в Божественних Літургіях, а також на інших богослужіннях Східної Церкви знаходиться надзвичайно глибоке прошення в якому представлене органічне пов'язання культу Богоматері і святих угодників божих з культом Ісуса Христа. В цьому прошенні християни моляться «Пресвяту, пречисту, преблагословенну, славному Владичицю нашу Богородицю і приснодіву Марію, з усіма святими пом'янувши, самі себе, і один одного, і все життя наше Христу Богові віддаймо [17, с. 25].» В даному прошенні подана ціла філософію християнського життя. Величання Богородиці звершується також і в богослужіннях, які приготавляють до Неї (Св. Літургії), тобто на Вечірні, Утрені та часах, в яких по особливому звучить Її прослава [12, с. 9-182].

Богородичний культ в УГКЦ особливо розкривають змінні літургійні тести богослужінь вечірні і утрені свят богородичних [12, 772-1171; 23, с. 15-149].

Вірни УГКЦ зобов'язані святкувати такі богородичні свята протягом церковного року, як: 1) Різдво Пресвятої Владичиці нашої Богородиці і Приснодіви Марії; 2) Вхід у храм Пресвятої Владичиці нашої Богородиці і Приснодіви Марії; 3) Стрітєння Господа Бога і Спаса нашого Ісуса Христа; 4) Благовіщення Пресвятої Владичиці нашої Богородиці і приснодіви Марії; 5) Успіння Пресвятої Владичиці нашої Богородиці і

Приснодіві Марії [6; 8, с. 184 (п. 576)]. В цих днях вірні зобов'язані брати участь у Божественній Літургії і утриматися від важкої фізичної праці [6].

УГКЦ заохочує також своїх вірних і до святкування ще таких богородичних свят літургійного року, як: 1) Покров Пресвятої Богородиці; 2) Зачаття святої Анни, коли зачала Пресвяту Богородицю; 3) Собор Пресвятої Богородиці [6].

УГКЦ також радить вірним святкувати ще і інші богородичні свята церковного року, як: 1) Співстраждання Богородиці [12, с. 772-778]; Покладення ризи Пресвятої Владичиці нашої Богородиці у Влахерні [6; 12, с. 1167-1171]; Матері Божої Неустанної Помочі [1]; Покладення пояса Пресвятої Владичиці нашої Богородиці [6; 12, с. 1167-1171].

Святкуючи вищі перелічені богородичні свята УГКЦ [6; 8, с. 108, 184 (п. 311, 576)] переважно також виставляє на тетраподі у храмах відповідну ікону для почитання, яка візуально представляє подію даного свята. В УГКЦ, окрім того існують і багато інших богородичних ікон, серед найбільш поширених - це Знамення, Одігітрія, Умилення, Матір Божа Неустанної Помочі, Оранта [8, с. 109 (п. 312)]... «Церковна іконографія символічно зображує дівцтво Марії зірками на її чолі і раменах» [8, с. 72 (п. 189)]. В УГКЦ «Місцями паломництв до чудотворних богородичних ікон є ... Зарваниця, Унів, Гошів, Страдч, Жировиці, Ярослав, Холм, Марія-Повч та багато інших [8, с. 110 (п. 315)]».

До богослужінь поза добовим колом в яких особливо звучить прослава і величання Пречистої Діви Марії в УГКЦ належить мале освячення води [22, с. 319-339]. До найпоширеніших в честь Богородиці богослужінь поза добовим колом в УГКЦ належить акафіст до Пресвятої Богородиці [14, с. 207-224], який Її триумфально величає і оспівує, що звершується згідно уставу на утрєні п'ятої суботи Великого посту [21, с. 169-170], а також і в інші дні літургійного року [8, с. 169 (п. 524-526)]. До приватних церковних богослужінь поширених поза добовим колом в яких особливо підкреслена прослава, величання та оспівування величі Богородиці в УГКЦ належить молебен до Пресвятої Богородиці [8, с. 169-170 (п. 528-529); 14, с. 241-255]. В УГКЦ є поширений звичай (запозичений від Римо-Католицької Церкви в кінці XIX ст.) особливим способом почитати Пресвяту Богородицю в місяці травні [15, с. 16-20]. Він в УГКЦ є приватним. Його не приписує ні церковний устав [21], ні церковне законодавство [6; 11].

Прослава, почитання і величання Пречистої Діви Марії звершується і приватно вірними УГКЦ через проказування молитов (до Неї): «Богородице Діво», «Під Твою милість», а також і молитви на вервиці [8, с. 216 (п. 695)]. Особливим виявом побожності до Богородиці серед вірних УГКЦ служать і різні колядки, релігійні пісні, музика та поезія [8, с. 170 (п. 532); 13, с. 161-164].

До поширення богородичної набожності спричиняються в УГКЦ особливо жіночі згромадження, які в своїх назвах втішаються іменем Матері Божої, а саме такі, як: Службниці Господа і Марії з Матари, Згромадження Дочок Матері Божої Неустанної Помочі,

Згромадження Сестер Пресвятої Родини, Згромадження Сестер Службниць Непорочної Діви Марії, Згромадження Дочок Марії Помічниці Християн східного обряду (Сестри Салезіянки), Спільнота богопосвяченого життя Мілес ЄЗУ, Згромадження Сестер Пресвятої Богородиці Фатімської, Сестри Місіонерки Покрови Божої Матері [4].

До поширення богородичної набожності в УГКЦ також спричиняється архидієцезія Матері Божої Неустанної Помочі та братства св. Вервиці, Введення в храм Пресвятої Богородиці (ЛДС СД), Непорочного Серця Марії [13, с. 109], а також і сестринство Покрови Пресвятої Богородиці [5, с. 119].

Віровчення УГКЦ, щодо Пречистої Діви Марії міститься у Її богослужбових (літургійних) текстах, постановах соборів і синодів, катехизмі – «Христос наша Пасха», та церковному законодавстві (Кодексі Канонів Східних Церков [11] й Партикулярному праві [6]).

Висновок. «До Богородиці, першої обожествленої, Церква зі сміливістю звертається словами: «Пресвята Богородице, спаси нас», розуміючи, що спасає благодать Божа, яка діє в ні [8, с. 109 (п. 313)]» через народження Нею Богочоловіка Ісуса Христа.

Почитання, прослава і величання Пресвятої Богородиці в УГКЦ базується на трьох важливих моментах: 1) Богоматеринстві Пречистої Діви Марії; 2) Її особистій святості; 3) Її заступництві за людей.

Важливим напрямком в продовженні дослідження даної тематики може стати дослідження богородичних ікон УГКЦ, а також колядок, пісень, та поезії.

Список використаних джерел

1. В УГКЦ встановили нове свято – Матері Божої Неустанної Помочі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.ugcc.ua/news/v_ugkts_vstanovili_svyato_mater%D1%96_bozhoi_neustannoi_pomoch%D1%96_81263.html
2. Вселенський Собор – Ватиканський II. – Догматична Конституція про Церкву. – Рим, 1965. – 214 с.
3. Дорожинський Д. Празники церковного року. – Львів, 2013. – 400 с.
4. Згромадження. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://monashestvo.org.ua/zgromadzhenya/>
5. Іванків Є. Український християнський Схід. – Чикаго, 1992. – 245 с.
6. Канони партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ugcc.ua/documents/kanoni_partikulyarnogo_prava_ugkts_82426.html
7. Катехизм Католицької Церкви. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.truechristianity.info/ua/books/catholic_church_catechism/catholic_church_catechism_1_2_3_9_6.php
8. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха». – Львів, 2011. – 333 с (1001 п.).
9. Катрій Ю. Перлини східних Отців. – Нью-Йорк-Рим, 1987. – 315 с.
10. Катрій Ю. Пізнай свій обряд. – Нью Йорк-Рим, 1982. – 493 с.
11. Кодекс Канонів Східних Церков. – Львів, 1995. – 471 с.
12. Молитвослов. Часослов – Октоїх – Тріодь – Мінея. – Рим : Вид-во ОО. Василіан, 1990. – 1373 с.
13. Оргинський І. Під твою милість прибігаємо. Роздуми про історію та суть Марійської побожності. – Рим-Фрайбург-Івано-Франківськ, 1995. – 189 с.
14. Прийдіте поклонімося – Молитовник. Львів 2005. – 988 с.
15. Сабат П. Величання Богородиці, нашої Матері і Заступниці, Покровительки і Захисниці, Пречистої Діви Марії в богослужіннях. // Alma Mater. – Roma-Italia, 2003-2004. – № 69. – С. 16-20.
16. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. – Рим, 1990. –

1070+352 с.

17. Священна і божественна літургія святого отця нашого Йоана Золотоустого. – Видання Синоду УГКЦ 1988 р. Б. – 147 с.

18. Священна і Божественна Літургія во святых отця нашого Василія Великого. – Рим 1980. – 99 с.

19. Табак Ю. Православ'я і Католицтво. Основні догматичні та обрядові розбіжності. – Львів 2007. – 65 с.

20. Тафт Р. Что Тя наречем? – Литургическое почитание Пресвятой Девы Марии в византийской традиции. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.portal-slovo.ru/theology/41759.php>

21. Типік Української католицької церкви. – Львів, 2010. – 288 с.

22. Требник (освячення і благословення). – Львів, 2001. – 486 с.

23. Цюпа Л. Марійська символіка богородичних свят у чинах вечірні та утрени. – Львів, 2017. – 160 с.

References

1. V UHKTS vstanovyly nove svyato – Materi Bozhoyi Neustannoyi Pomochi. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : http://news.ugcc.ua/news/v_ugkts_vstanovili_svyato_mater%D1%96_bozhoi_neustannoyi_pomoch%D1%96_81263.html

2. Vselens'kyu Sobor – Vatykans'kyu II. – Dohmatychna Konstytutsiya pro Tserkvu. – Rym, 1965. – 214 s.

3. Dorozhyns'kyu D. Praznyky tserkovnoho roku. – L'viv, 2013. – 400 s.

4. Zhromadzhennya. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://monashestvo.org.ua/zgromadzhennya/>

5. Ivankiv YE. Ukrayins'kyu khrystyans'kyu Skhid. – Chykhah, 1992. – 245 s.

6. Kanony partykulyarnoho prava Ukrayins'koyi Hreko-Katolyts'koyi Tserkvy. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : http://ugcc.ua/documents/kanoni_partikulyarnogo_prava_ugkts_82426.html

7. Katekhyzm Katolyts'koyi Tserkvy. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : https://www.truechristianity.info/ua/books/catholic_church_catechism/catholic_church_catechism_1_2_3_9_6.php

8. Katekhyzm Ukrayins'koyi Hreko-Katolyts'koyi Tserkvy «Khrystos – nasha Paskha». – L'viv, 2011. – 333 s (1001 p.).

9. Katriy YU. Perlyny skhidnykh Ottziv. – N'yu-York-Rym, 1987. – 315 s.

10. Katriy YU. Piznay sviy obryad. – N'yu York-Rym, 1982. – 493 s.

11. Kodeks Kanoniv Skhidnykh Tserkov. – L'viv, 1995. – 471 s.

12. Molytvoslov. Chasoslov – Oktoyikh – Triod' – Mineya. – Rym : Vyd-vo OO. Vasylian, 1990. – 1373 s.

13. Ortyns'kyu I. Pid tvoyu mylist' prybihayemo. Rozdumy pro istoriyu ta sut' Mariys'koyi pobozhnosti. – Rym-Frayburh-Ivano-Frankivs'k, 1995. – 189 s.

14. Pryydyte poklonimosya – Molytovnyk. L'viv 2005. – 988 s.

15. Sabat P. Velychannya Bohorodytsi, nashoyi Materi i Zastupnytsi, Pokrovytel'ky i Zakhysnytsi, Prechystoyi Divy Mariyi v bohosluzhinniyakh // Alma Mater. – Roma-Italia, 2003-2004. – № 69. – S. 16-20.

16. Svyate Pys'mo Ctaroho ta Novoho Zavitu. – Rym, 1990. – 1070+352 s.

17. Svyashchenna i bozhestvenna liturhiya svyatoho ottsya nashoho Yoana Zolotoustoho. – Vydannya Synodu UHKTS 1988 r. B. – 147 s.

18. Svyashchenna i Bozhestvenna Liturhiya vo svyatykh ottsya nashoho Vasyliya Velykoho. – Rym 1980. – 99 s.

19. Tabak Y. U. Pravoslav'ya i Katolytstvo. Osnovni dohmatychni ta obryadovi rozbizhnosti. – L'viv 2007. – 65 s.

20. Taft R. Chto Tya narechem? – Liturgicheskoye pochitanie Presvyatoy Devy Marii v vizantiyskoy traditsii. [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <https://www.portal-slovo.ru/theology/41759.php>

21. Типік Ukrayins'koyi katolyts'koyi tserkvy. – L'viv, 2010. – 288 s.

22. Trebnyk (osvyachennya i blahoslovennya). – L'viv, 2001. – 486 s.

23. Tsyupa L. Mariys'ka symbolika bohoroodychnykh svyat u chynakh vechirni ta utreni. – L'viv, 2017. – 160 s.

Sabat P. V., doctor of Oriental Church Sciences, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Department of Liturgical Sciences, Ukrainian Catholic University (Ukraine, Lviv), e-mail: cabat_petro@ucu.edu.ua, orcid: 0000-0003-3226-0301

HISTORY OF EMERGENCE OF THE THEOTOKOS CULT IN THE CHURCH, ITS MODERN NATURE AND SPIRIT OF THE UGCC

The publication states what has influenced the establishment of the Theotokos cult in the Church. It was found out where the cult began its existence. The article specifies the Ecumenical Council in which Mary, mother of Jesus Christ, was solemnly proclaimed as the «Theotokos».

The research represents the Theotokos cult formation in the Church. The publication also provides the difference between the Theotokos cult and the cult of pagan goddesses. It is emphasized in the article how the veneration of the Most Holy Theotokos differs from the cult of worshipping God, as well as from the veneration of other saints. In the publication the personal approach to understanding of the Theotokos cult in the Eastern and Western Church is defined and disclosed.

The Theotokos cult of the UGCC is represented in the research. It is highlighted how the Most Holy Theotokos is venerated in private and public worship services of the UGCC. Marian feasts of the UGCC are specified in the article. The Theotokos iconography of the UGCC is represented. The most famous sites of pilgrimage to miraculous Theotokos icons of the UGCC are pointed out.

The publication represents private worship services of the UGCC which are devoted to the veneration of the Most Holy Theotokos. It is stressed that the veneration of the Blessed Virgin Mary is also performed privately by faithful of the UGCC through prayers (to Her), carols, songs and poetry.

Keywords: *Mother of God (Theotokos), Theotokos (Marian) cult, veneration of the Most Holy Theotokos, Mariology, feasts of the Theotokos, icons of the Theotokos, Akathist to the Theotokos (Mother of God), Moleben to the Most Holy Theotokos, Theotokos (Marian) sites of pilgrimage.*

* * *